

Frank Róza

Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtár és informatikai tanszék, Szombathely

Távoktatás és a közkönyvtárak szerepe

A LISTED projekt az EU könyvtári programjainak sorába illeszkedik, a szerző a Műegyetemi Távoktatási Központ képviselőjében a projekt magyarországi koordinátora. Célja a közkönyvtárak bevonása az önálló tanulás, valamint a korszerű információs technológia eszközeivel segített nyitott és távoktatás támogatásának rendszerébe. A támogatás egyaránt jelenti az önálló tanuláshoz szükséges tanulócsoportok és a szakirodalom rendelkezésre bocsátását, az esetleges konzultációs lehetőségek megszervezését, és a távoktatási programkínálatban való eligazodás támogatását. 1998-ban ezt a programot kiterjesztették Közép- és Kelet-Európára is. A térségből elsőként Magyarország, ezen belül két megyei könyvtár: a Békés Megyei Könyvtár és a kecskeméti Katona József Könyvtár, valamint távoktatási szakértőként a Műegyetemi Távoktatási Központ csatlakozott a projekthez.

Néhány gondolat a nyitott képzésről és a távoktatásról

A munkaerőpiac működésének alapvető feltétele, hogy folyamatosan tájékoztassa a potenciális munkavállalókat (munkanélkülieket, a munkába visszatérni szándékozó kismamákat, katonákat, háziasszonyokat, valami okból hátrányos helyzetű rétegeket) arról, milyen ismeretekre és készségekre (kompetenciákra) van szükségük ahhoz, hogy el tudjanak helyezkedni. A munkahellyel rendelkezőknek is folyamatosan képezniük kell magukat annak érdekében, hogy megtarthassák munkájukat, illetve eközben olyan kompetenciákat kell elsajátítaniuk, amelyek versenyképessé teszik őket a munkaerőpiacon. A fenti két ok indokolja, hogy egyre többször hangoztatjuk az „élethosszig tartó tanulás” (Life Long Learning) fogalmát.

Ezeket a meglévő tudást kiegészítő vagy egyszerűen csak felfrissítő, esetenként új szakképesítést nyújtó ismereteket rendszerint munkán kívüli időben, illetve szabadidőben történő tanulással lehet megszerezni. Mivel ez a problémakör főleg a felnőtt lakosságot érinti, az egyén számára megfelelő oktatási módszer kiválasztásakor számolni kell a felnőttek elfoglaltságával, tanulási problémáival, az újtól, a változástól való félelmével, másként szólva azzal, hogy egy bizonyos életkor után a felnőtt nehezen szánja rá magát, hogy ismét iskolapadba üljön. Ezért szerez mindinkább jogosultságot Magyarországon is az ún. nyitott, rugalmas tanulás, és eszköze, a különféle forrásokat és módszereket alkalmazó távoktatás, amely eredetileg a nagy távolságok áthidalására Ausztráliában az iskolába járás pótlására jött létre.

A nyitott tanulás a tanuló nyitottságát, függetlenségét, szabadságát hangsúlyozza az idővel, hellyel, tempóval, tartalommal kapcsolatban: akkor, annyi ideig, ott és olyan ütemezéssel haladhat, ahogy neki a leginkább megfelel. A tanulás során a tanulási igényeket kielégítő források korlátok nélkül használhatók [1]. Ez a tanulási forma segíti a tanulót az élete során szükséges függetlenség és autonómia megszerzésében, illetve megerősítésében. A tanuló akkor nevezhető autonómnak, ha dönteni tud céljairól, témáiról és tárgyairól, a tanulási és tanítási forrásokról [2]. Az ismeretek sikeres elsajátítása megnöveli az önbizalmát, ezáltal például valószínűbbé válik egy esetleges munkahelyi interjúval való sikeres részvétele.

A távoktatás távirányításra épülő tanulási rendszer a munka melletti tanulás körülményei között, mégpedig meghatározott módon előírt, és pontosan felépített ismeretek, cselekvési műveletek elsajátítására. A folyamatban döntő fontosságú a tanulói önrányítás, amelyet az oktató közvetett irányítása nemcsak inspirál, hanem szabályoz is. A távoktatási forma maximálisan kihasználja a tanuló önfejlesztő energiáit [3]. Olyan oktatási program, amelynek keretében a tanuló és a tanár térbeli elkülönültsége miatt az interakciók nyomtatott, mechanikus vagy elektronikus eszközök segítségével valósulnak meg [4].

Tehát a nyitott tanulás a cél, a távoktatás pedig a mód arra, hogy a tanuló rugalmasan, saját elhatározásukból, saját idejükkel gazdálkodva és saját helyükön tanulhassanak. A rugalmas, nyitott tanulás magában foglalja a távoktatást, a személyes tanulást, a független tanulást és az oktatói támoga-

tásokat. Elődjének a hagyományos értelemben vett levelező oktatás tekinthető [5].

Kiknek ajánlható különösen ez a tanulási mód? Mindazoknak, akiknek:

- nincs, vagy csak nagy nehézségek és költségek árán volna lehetőségük a lakóhelyüktől távolabb szervezett képzéseken részt venni;
- akik munka mellett akarnak tanulni;
- akiknek akár mozgáskorlátozottságuk, akár valamely lelki problémájuk folytán gondot okoz a szervezett direkt oktatásba való bekapcsolódás;
- esetleg nagyon kevés idejük van.

A könyvtár és a nyitott tanulás

Az önálló munkát igénylő nyitott tanúláshoz számos nyomtatott és audiovizuális tananyagra (ún. tanulócsomagra) és egyéb segédeszközre (pl. számítógépre), nyugodt és csendes helyre, valamint a munkát előzékenyen, de nem tolaodóan segítő támogatásra van szükség. Ezek a feltételek bármely könyvtár típusban rendszerint adottak. A szóban forgó új, alternatív tanulási formával kapcsolatban a tájékoztató könyvtárosok nem tesznek mást, mint ami egyébként is a dolguk: válaszolnak a kérdésekre. A különbség csupán az, hogy az adott körülmények között a kérdések a nyitott tanúláshoz lehetővé tevő tanfolyamokra, a tanúláshoz igénybe venni javasolt dokumentumokra, a tanulási módszerekkel kapcsolatos tanácsokra vonatkoznak.

Ez a fajta tanulási mód már ma sem idegen a magyarországi könyvtárakban, hiszen a különböző nyelvoktató csomagok, tanítást segítő AV-eszközök, oktató CD-ROM-ok régóta szerepelnek kínálati palettájukon. Gyakran kölcsönözhetőek is mind a közkönyvtárakban, mind pedig szakkönyvtárakban.

A tanulócsomagok és a tanúláshoz felhasználható ajánlott irodalom mellett a könyvtár – anyagi forrásaitól függően – lehetővé tudja tenni, hogy az is tanulhasson a különböző eszközöket, számítógépet, nyomtatót stb. igénylő tananyagokból (pl. multimédia, irodai szoftverek használata), akinek nincs meg a lehetősége ezek megvásárlására. Ily módon a könyvtár aktívan hozzájárul ahhoz, hogy környezetében növekedjék a jól képzett emberek száma.

A projekt ismertetése

A LISTED (CEE) betűszó: Library Integrated System for Telematics-based Education (Central and Eastern Europe), azaz *A telematikai alapú*

oktatás segítését szolgáló integrált könyvtári rendszer (Közép- és Kelet-Európa) [6].

A projekt tartalma a szerződés kötés időpontjától (1998. június) számított 12 hónap.

Ez a projekt az előző, 1998-ban zárult LISTED projekt kiterjesztése, amelyet az EU telematikai alkalmazások programjának könyvtárszektorra hirtetett meg, és öt EU-ország (Dánia, Írország, Nagy-Britannia, Portugália és Spanyolország) 14 intézménye vett részt benne.

A projekt *célja*, hogy a közkönyvtárakban telematikai úton, a korszerű információs technológia eszközeivel olyan szolgáltatásokat hozzanak létre, teszteljenek és terjesszenek, amelyek a nyitott és távoktatási programokban részt vevő tanulókat támogatják. A LISTED ehhez olyan eszközt – egy távoktatási képzéseket és anyagokat feltáró katalógust, és hozzá illeszkedően sokrétű oktatást – biztosít a könyvtáraknak, amely képessé teszi a személyzetet arra, hogy megfeleljen a távoktatási kérdésekben támogatást igénylő különböző használati csoportok elvárásainak, illetve bátorítsa őket az élethosszig tartó tanulás magatartásformájának elfogadására.

Az eredeti projekt során résztvevők megvizsgálták a könyvtári személyzet és a felhasználók igényeit, az alkalmazott technológiát, a piaci szükségleteket és a jogvédelmi vonatkozásokat. Mindezek figyelembevételével fejlesztették ki azt a speciális katalógusként működő weboldalt, amelynek segítségével a tanfolyamok és tananyagok távolról is megkereshetők, esetenként közvetlenül elérhetőek lehetnek. Mind az újonnan kifejlesztett katalógust, mind pedig a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokat a már említett államokban kialakított teszthelyeken próbálták ki. A Közép- és Kelet-Európára kiterjesztett projekt a részt vevő két megyei könyvtárat is ilyen teszthelyként kezeli. Elődeihez hasonlóan ezekben a könyvtárakban is el kell végezni az igényvizsgálatokat, a katalógust adaptálni kell a helyi körülményekhez, és fel kell tölteni a magyar körülményeknek megfelelő adatokkal.

A LISTED természetesen összhangban van az EU többi könyvtári programjával (LISKAT, DEDICATE, DERAL), és egyúttal csatlakozik is hozzájuk.

A projekt végére *várt eredmény*, hogy a teszthelyeken tanulási lehetőség és jól képzett személyzet segítse a tanulókat, valamint hogy a tapasztalatok alapján a program fejlesztése és további terjesztése is lehetséges legyen. A régióban való kiterjesztés lehetővé fogja tenni:

- a rugalmas és távoktatás szakértőinek szakmai továbbfejlesztését,
- a projekt tartalmának kiterjesztését,
- a KKE-országok ösztönzését a gyakorlati együttműködésre és hálózatépítésre,

➤ további új technológiák kidolgozását térségünkben.

Ezeket túl magyar szempontból nézve azt várjuk, hogy

- a rugalmas és távoktatási anyagok a könyvtáron kívüli forrásokból is elérhetőek lesznek,
- a magyar közkönyvtárosok megismerkednek a felnőtt tanulók támogatásának lehetőségeivel,
- a személyzet és a használók egyaránt megismerhetik a rugalmas és távoktatási lehetőségekről szóló információkat.

A LISTED (CEE)-ben részt vevő partnerek

Solihull MBC	Koordináló partner
Wrexham Library & Information Service	A képzésért felelős partner
Staffordshire Open Learning Unit (SOLU)	A telematikai fejlesztésért felelős partner
Katona József Könyvtár (Kecskemét)	Teszthely
Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba)	Teszthely
Budapesti Műszaki Egyetem Műegyetemi Távoktatási Központ	Távoktatási szakértő. Magyarországi koordinátor

Az eredeti LISTED projekt közben szerzett tapasztalatok összefoglalását, valamint a projekt során kifejlesztett katalógus elérési módját a Solihull MBC a magyar partnerek rendelkezésére bocsátotta. Ennek alapján megkezdődhetett az előkészítő munka.

Kezdeti gondok és megfontolások

Az előzetes tájékozódáskor valamennyi magyar résztvevőben hasonló gondolatok merültek fel. Közülük néhány felidézése jól szemlélteti, hogy a távoktatás helye és szerepe – az elterjesztésére irányuló törekvések ellenére – mindmáig nincs jól körvonalazva.

➤ Magyarországon a rugalmas és távoktatás mint az alap-, a szak- és a továbbképzés új formája még nem mindenütt elismert oktatási forma, bár – főleg a Nyitott Szakképzésért Közalapítványnak köszönhetően – az utóbbi hónapokban mindinkább teret nyer. Mint láttuk, a távoktatás az élethosszig tartó, főleg, de nem kizárólagosan a felnőtteket érintő tanulás hatékony eszköze. Ennek ellenére egyelőre gyakorlatilag ismeretlen a munkaerő-piaci változások által leginkább érintett rétegek számára: lehetőségeit nem vagy ritkán használják ki a munkaadók és a foglalkoztatottak, még kevésbé a munkanélküliek. Ennek számos oka van: a tanfolyamok drágasága, az önálló tanu-

lástól való félelem, a tanuláshoz egyre gyakrabban szükséges számítógéptől való idegenkedés stb.

➤ Nem szabad figyelmen kívül hagyni a két részt vevő könyvtár székhelyének gazdasági körülményei közötti különbségeket, amelyek a távoktatási piac kialakulását is befolyásolhatják. Míg Kecskemét dinamikusan fejlődik, addig Békéscsaba – részben földrajzi elhelyezkedéséből következően – némileg elmarad ettől az ütemtől. Ennek ellenére ebben a régióban a távoktatás és távtanulás nem kevésbé ismert fogalom, mint egyéb, iparral inkább ellátott területeken. (Ezt az állítást a két könyvtár által a projektindításkor végzett felmérések is igazolják.) A projektben részt vevő intézmények közötti távolság okozta kommunikációs zavarokat a LISTED által rendelkezésünkre bocsátott First Class levelező- és konferenciaszoftver jelentősen csökkentette.

➤ Bár a távoktatás piaca még kialakulatlan, a távoktatási kurzusokat szolgáltató cégek és intézmények egyre szaporodnak. Ezek anyagainak nyilvántartását jelenleg a Nemzeti Távoktatási Tanács szervezi és végzi. A LISTED-nek nem célja, hogy kiváltsa ezt a katalógust, inkább a magyar tanfolyamokat kívánja bejuttatni a nemzetközi vérkeringésbe.

➤ Noha tudjuk, hogy „a könyvtár a művelődés és a tanulás természetes helye”, kételyek merültek fel azzal kapcsolatban, vajon a tanulóknak eszükbe jut-e, hogy távoktatási lehetőségekkel, programokkal és tananyagokkal kapcsolatos kérdéseikkel éppen a közkönyvtárhoz forduljanak. Ezen valószínűleg a könyvtárak tudatos marketingtevékenysége lesz hivatott változtatni.

➤ A projektben jelenleg részt vevő két megyei könyvtár informatikai eszközökkel való ellátottsága magyarországi viszonylatban kiemelkedő. A vállalkozás gyors országos sikere azonban csak akkor biztosítható, ha nő a kisebb közkönyvtárak gépesítettségi foka is, illetve pályázatokkal segítik elő továbbfejlődésüket és működtetésüket, ugyanis hiába készül magas színvonalú katalógus, és hiába szeretne a tanuló a könyvtárban tanulni, ha ez géphiány és a megfelelő infrastruktúra hiánya miatt akadályokba ütközik.

➤ A LISTED katalógus tanulmányozása folyamán sarkalatos kérdésként merült fel a *katalógus nyelve*: a résztvevők egyhangúan szükségesnek látták a magyar nyelvű keresőfelület kialakítását. A csak angol nyelvű katalógus nyilvánossá tételével ugyanis nagyrészt éppen azok elől zárják el a könyvtárak az információszerezés lehetőségét, akikért a katalógus készül: a nyelvtudással rendszerint nem ren-

delkező, de önállóan tanulni szándékozó munkanélküliek, kismamák, és egyéb, a munkaerőpiacra visszakerülni kívánó, és ezért továbbképzést igénylő csoportok elől.

- Felmerült az a kérdés is, hogy vajon csak a tanfolyamok meglétéről kell-e tájékoztatást adni, vagy esetleg a kurzusok anyagait is rendelkezésre kell bocsátani. A válasz a jelen gazdasági körülmények között nem egyértelmű. A tanulni vágyók szempontjából az volna a kívánatos, hogy a kiválasztott tanfolyamot helyben, a könyvtár állományában levő tananyag segítségével el is végezhessek, s így különösebb anyagi befektetés nélkül képezhetnék magukat. A tanfolyamot meghirdető, és a tananyagot nagy anyagi áldozatokkal előállító intézmények viszont természetesen meg akarják kapni befektetésük ellenértékét.
- Egyértelműen pozitív tény, hogy mindkét könyvtár személyzete – integrált könyvtári rendszerük használata révén – olyan nagy gyakorlatra tett szert az adatbevitelben, hogy ennek a katalógusnak az építése várhatóan semmilyen problémát nem fog okozni.

tátás támogatása, mind a LISTED katalógus használata, valamint a könyvtárosok kiképzése terén. A látogatás során főleg a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Milyen tanulástámogatási formákat találhatunk egy közkönyvtárban?
- Ki végzi itt a távoztatásban tanulók támogatását?

A fenti kérdésekre természetesen részletes válaszokat kaptunk, amelyek összefoglalása tanulságos lehet bármilyen típusú könyvtár számára.

A tájékoztató könyvtáros nem tutor, azaz nem távoztatási támogatást biztosító tanár. A nyitott és távoztatás közkönyvtári támogatása nem más, mint magas színvonalú tájékoztatási tevékenység. A könyvtáros a gondosan végigvezetett referenszinterjú során megtudja, milyen tanulási igényei és tervei vannak a hozzá forduló olvasónak. Ennek alapján és a rendelkezésre álló katalógusok és információs anyagok segítségével a kérdezőnek vagy egyedi, vagy egymásra épülő távoztatási tanfolyamokat tud javasolni. A kiválasztott tanfolyamok tananyagai, valamint a kiegészítő olvasmányok megtalálhatók a könyvtár állományában, szükség esetén onnan ki is kölcsönözhető. Ha a tanuló szakmai kérdésekre vár választ, a könyvtáros megoldásukat azzal segíti elő, hogy bemutató találkozó szervez egy szakmai tanácsadóval, aki térítés ellenében segít a tanulónak.

Walesben és az Egyesült Királyságban a könyvtárak jelentős szerepet vállalnak a távoztatás népszerűsítésében. Lehetővé teszik, hogy a távoztatási programokat hirdető szórólapokhoz hozzájussanak az olvasók. A jelentkezések idején a programszervezők helyet kapnak a könyvtárban, az érdeklődőknek helyben válaszolnak, intézik a beiratásokat. A tanulóknak ezáltal is összekapcsolódik a távoztatás és távtanulás fogalma a könyvtárával.

További tennivalók

A projektnek csaknem a felénél tartunk. Az igényeknek megfelelően elkezdődött a magyar nyelvű felület kialakítása. Az együttműködő könyvtárak elvégezték a piac felmérését, a tanfolyamok adatainak összegyűjtését, megkezdődött a PR-tevékenység. A továbbiakban két fő feladatra kell összpontosítanunk: a tanfolyamok értékelésére és adataik bevitelére, valamint a tájékoztatást végző könyvtárosok felkészítésére. A projekt operációs terve szerint 1999 tavaszán a magyar nyelvű LISTED katalógus már alkalmas lesz arra, hogy az érdeklődőknek az Interneten keresztül bemutassa a magyar távoztatási kínálatot, kitekintést adjon a külföldi partnerek tanfolyamaira, és ha lehetséges, egy linkkel akár el is kezdhessenek egy ingyenes tanfolyamot.

Az eddigi munkálatok

Magyarországon a projekt előzetes tárgyalásaira 1998 májusában került sor. Ekkor a brit és walesi partnerek megismerkedtek a helyszínnel és a projekt résztvevőivel. (Bár a magyar résztvevők előzetesen áttanulmányozták a LISTED eddigi eredményeit, a cél pontosítása és a megvalósítás módja még homályos maradt. Ezért fokozott jelentősége volt a személyes beszélgetéseknek.) A tárgyalások és beszélgetések eredményeire építve a magyar partnerek áttekintették a távoztatás ismertségét régiójukban, és felmérték, náluk mi módon valósítható meg a projekt. Emellett mind végfelhasználói, mind könyvtárosi szemmel kipróbálták a távoztatási anyagokat tartalmazó LISTED katalógust.

A tapasztalatokat a júniusi budapesti ügyvivői testületi ülés rendszerezte, melynek tagjai a projektben részt vevő intézmények képviselői voltak. Ezen az időközben felmerült problémákat tárgyalták meg, illetve a feladatokat bontották le. Annak érdekében, hogy a végrehajtást jól ütemezhessék, az értekezlet után operációs terv készült, amely elemeire bontva tartalmazza a projekt egyes feladatait, a határidőket, és a feladatok végrehajtásáért felelős intézményeket.

Szeptemberben a magyar partnerek képviselői intenzív tréningben vettek részt Walesben, a Wrexhami Városi Könyvtárban. Ez a könyvtár az eredeti LISTED programnak is résztvevője volt, és így hasznos tapasztalatokat szerzett mind a távo-

Irodalom

- [1] EDWARDS, R. J. et al.: Abersyswith – at a distance. = Education for Information, 5. köt. 8. sz. 1990. p. 341–348.
- [2] KLIMOWICZ, G. – STEPIEN, A.: EU programmes – their impact and achievements in the reforming of educational system for adults in Poland. = Proceedings of the 6th EDEN Conference held at the TUB 23–25 June 1997. [s. I.] EDEN, 1997. p. 159–162.
- [3] CSOMA Gy. (szerk.): Felnőttoktatási kislexikon. Bp. Kossuth, 1987.
- [4] MOORE, M.: Az önálló tanulás elméletéről, 1983. = Maróti Andor (szerk.): Andragógiai szöveggyűjtemény II. Válogatás a felnőttoktatás elméletének külföldi szakirodalmából. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. p. 119–139.
- [5] JOGI, L.: Distance education in Estonian adult and university education. = Proceedings of the 6th EDEN Conference held at the TUB 23–25 June 1997. [s. I.] EDEN, 1997. p. 159–162.
- [6] LISTED. Specification of training course outline to meet the needs of end-users and library staff. LISTED, 1998.

Beérkezett: 1998. XI. 26-án.

Jelentkezési felhívás új könyvtárosasszisztens tanfolyamra az OMIKK-ban

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár új könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indít, amelyre ezúton felvételt hirdet.

A tanfolyam a művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) számú rendelete alapján szerveződik. Időtartama hozzávetőlegesen 1 év, féléves megosztással. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. Az új tanfolyam elnevezésben azonos ugyan a korábbi „könyvtárosasszisztens” tanfolyammal, de tartamában és képesítési elismertségében nem. Rövidebb a képzési idő, szűkebb a tematika, következésképpen a képesítési fokozat is alacsonyabb. Így a 2/1997. (I. 31.) MKM módosító rendelete alapján végzett hallgató munkaköre *könyvtáros asszisztens*, amely D kategóriájú besorolásnak felel meg.

Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a jelentkezését várjuk – **1999. augusztus 10-ig bezárólag** –, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani, és a szövegszerkesztésben is jártasságot kívánnak szerezni.

A tanfolyam kezdési időpontja szeptember hónap.

A tanfolyam részvételi díja félévenként: 30 000,- Ft.

A záróvizsga költsége előreláthatólag hallgatónként 5000–6000,- Ft.

A foglalkozásokat hetenként egy alkalommal, várhatóan csütörtöki napokon tartjuk 8 órától 17 óráig. 12 órától 13 óráig ebédszünet. Felvételi vizsga nincs. A jegyzetellátás kölcsönzés formájában történik. A felvételtől mindenki írásbeli értesítést kap, és ezzel egy időben közöljük az oktatás indításának pontos idejét. A július–augusztusi hónapokban a tanítás szünetel.

Jelentkezésüket írásban kérjük benyújtani az alábbi címre:

**Országos Műszaki
Információs Központ és Könyvtár
1088 Budapest, Múzeum u. 17.**

„Könyvtárosasszisztens-képzés 1999”

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon:
Mártyán Gyulánál, 338-2300/154 m.